

<https://doi.org/10.31891/2415-7929-2023-27-7>

УДК 811.161.2'27:316.48

ГАРБЕРА І. В.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ЕМОЦІЯ ГНІВУ У КОНФЛІКТНІЙ КОМУНІКАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ)

У статті розкрито проблему вербальної репрезентації емоцій у сфері конфліктної комунікації з позиції зіставних досліджень. Визначено специфіку емоції гніву, характерної для конфліктної комунікації (на матеріалі української та англійської фразеології). Описано своєрідність репрезентації емоції гніву засобами українсько- та англійськомовних фразеологічних одиниць (у 4 аспектах): активна агресія (виражена процесуально, певними діями), зокрема вербальна; злість як моментна або перманентна ознака суб'єкта конфліктної комунікації; злість, експлікована за допомогою зовнішності людини (зокрема поглядом); відчуття заспокоєння після стану злості. Виявлені спільні й відмінні риси фразеологічної вербалізації емоції гніву на матеріалі двох різноструктурних мов.

Ключові слова: гнів, емоція, конфліктна комунікація, українська фразеологія, англійська фразеологія, фразеологічна одиниця.

HARBERA I.

Vasyl' Stus Donetsk National University

EMOTION OF ANGER IN CONFLICT COMMUNICATION (BASED ON THE MATERIAL OF UKRAINIAN AND ENGLISH PHRASEOLOGY)

The purpose of the research is to determine the specificity of the emotion of anger, characteristic of conflict communication (based on the material of Ukrainian and English phraseology). The research material is 82 phraseological units (45 Ukrainian and 37 English).

Anger is an emotion characteristic of conflict communication (representation using various linguistic means of the process of creating and deploying a communicative space caused by the clash of different views, needs, and values of linguopersons, which develops into a contradiction of varying degrees of sharpness). Its constitutive features are aggressiveness, tension, impulsiveness, energy, activity, strength, mostly a clear focus on a non-specific subject (a specific object, a specific circumstance, a specific phenomenon, etc.), usually negative functionality in communication. The emotion of anger in the material of Ukrainian and English phraseology is manifested in 4 main aspects: 1) active aggression (expressed procedurally, by certain actions), in particular verbal (33 PhU); 2) anger as a momentary or permanent feature of the subject of conflict communication (27 PhU); 3) anger, explained with the help of a person's appearance (mostly – with a look) (14 PhU); 4) a feeling of calmness after a state of anger (8 PhU). Anger as a process, an action is more characteristic of the English-speaking emotional picture of the world; at the same time, the verbalization of the transfer of anger by appearance, look, as well as the state of calmness are characteristic features of Ukrainian phraseology in the first place; the description of anger as a sign of personality is equally significant for both Ukrainian and English phraseology. The emotion of anger has a powerful conflictogenic (which can cause conflict communication) and actually conflict (which directly embodies conflict communication) potential.

Key words: anger, emotion, conflict communication, Ukrainian phraseology, English phraseology, phraseological unit.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Проблема ж вербальної репрезентації емоцій у сфері конфліктної комунікації потребує більш детального розгляду, зокрема з позиції зіставних досліджень.

Аналіз досліджень та публікацій

Студіювання емотивних значень мовних одиниць актуалізовані у низці вітчизняних і закордонних праць з: когнітивної лінгвістики (Олег Гірняк «Емоція гніву у сучасній емотивній лексиці: теоретичний аспект» 2019; Олена Малярчук «Емоційний концепт щастя: етимологічні та структурні характеристики» 2014; Олена Сарбаш «Лексична репрезентація концепту задоволення в англійській, українській та новогрецькій мовах» 2012; Юлія Шамаєва «Методологічні засади дослідження вербалізованих концептів емоцій» 2011); прикладної лінгвістики (Олена Кольцова «Концепція лінгвістичної бази даних «Фундаментальні емоції людини в англійській фразеології» 2021; Костянтин Мізін «The emotion concept of SHAME as one of the markers of social infantilism: Cross-cultural analysis based on language corpora data» 2021); контрастивної лінгвістики (Костянтин Мізін «A Contrastive Psycholinguistic Study of the British Emotional Concept 'Envy' and Ukrainian 'Zazdrist': Particularities of Phraseological Objectification» 2021); дискурсології (Михайло Вінтонів «Частки як виразники емоцій здивування в українському політичному дискурсі» 2020; Ольга Залужна «Структурно-семантичні особливості вербалізації емоційних станів у сучасному англійськомовному літературному дискурсі (на матеріалі роману Е. Гілберт «Їсти, молитися, кохати»)» 2021; Людмила Коваль «Проблема вербалізації емоцій у науковому дискурсі» 2021); аксіології (Жанна Краснобаєва-Чорна «Емотивна картина світу в українській фраземіці: аксіологічний вимір фундаментальних емоцій людини» 2018) та ін.

Формулювання цілей статті

Відтак, **мета дослідження** полягає у визначенні специфіки емоції гніву, характерної для конфліктної комунікації (на матеріалі української та англійської фразеології).

Виклад основного матеріалу

Емоції постають предметом наукових зацікавлень психологів, лінгвістів, конфліктологів та інших вчених. Відтак, зацентруємо увагу на визначенні поняття емоції у працях з психолінгвістики: емоції – це психічні стани людини, у яких реалізується безпосереднє ситуативне переживання (задоволення, радість, страх) особистістю значущості діючих на неї явищ і ситуацій, задоволення чи незадоволення її актуальних потреб. В емоціях проявляється позитивне або негативне ставлення особистості до певних об'єктів, сфер діяльності, до самої себе, інших людей. Емоційне життя людини наповнене різноманітним змістом і виражає оцінні ставлення до: а) конкретних умов, що сприяють або перешкоджають здійсненню діяльності (наприклад, страх, гнів тощо); б) конкретних досягнень у діяльності й поведінці (наприклад, радість, жаль, смуток тощо); в) ситуацій, що склалися, або можливих. Характер і динаміка емоцій визначаються як об'єктивними подіями, так і переживаннями, з яких вони розвиваються (так, з кохання може розвинути гордість за кохану людину, засмучення через її невдачі тощо). Ставлення до відображуваних явищ як головної властивості емоцій представлено: а) у їх якісних характеристиках (до них належать: знак – позитивний, негативний; модальність – здивування, радість, відраза, обурення, тривога тощо); б) у динаміці зовнішнього вираження самих емоцій (в емоційній експресії – у міміці, мові, пантоміміці, рухах тощо); в) у динаміці протікання самих емоцій (тривалість, інтенсивність тощо). Емоції розрізняють за ступенем усвідомленості. Конфлікт між усвідомленими і неусвідомленими емоціями частіше за все лежить в основі неврозів. Емоції виступають у ролі регулятора спілкування, впливаючи на вибір партнерів і визначаючи його способи та засоби [4, с. 96]. У статті під емоцією розуміємо «первинне, засноване на перцептивних уявленнях психічне переживання людини, що є психологічно універсальним і найбільш релевантним культурним феноменом для того чи того етносу» (за визначенням Жанни Краснобаєвої-Чорної [3]).

За робочу у дослідженні обираємо загальновідому психологічну класифікацію емоцій Керролла Ізарда з виокремленням 10 фундаментальних людських емоцій: зацікавлення, радість, здивування, збентеження, відраза, гнів, презирство, сором, страждання, страх.

Зауважимо, що емоції є невід'ємною частиною конфліктної комунікації, під якою розуміємо репрезентацію за допомогою різноманітних мовних засобів процесу створення й розгортання комунікативного простору, зумовленого зіткненням різних поглядів, потреб, цінностей лінгвоперсон, що переростає в суперечність різного ступеня різкості. Традиційними для конфліктної комунікації емоціями виступають у першу чергу емоції так званого негативного спектру – відраза, гнів, презирство, сором, страждання, страх [1]. Предметом нашого дослідження постає фундаментальна емоція гніву.

Гнів – почуття сильного обурення; стан нервового збудження, роздратування. Його конститутивними ознаками є агресивність, напруженість, імпульсивність, енергійність, активність, сила, здебільшого чітка спрямованість на певного суб'єкта (певний об'єкт, певна обставина, певне явище тощо), зазвичай негативна функційність у комунікації [2].

Емоція гніву яскраво репрезентована за допомогою різноманітних мовних і немовних засобів. Фразеологічні одиниці – як згорнуті образно-оцінні мовні структури – беруть у процесі вербалізації емоцій активну участь. Актуальними при цьому виступають зіставні дослідження різноструктурного фразеологічного матеріалу.

Емоція гніву на матеріалі української й англійської фразеології знаходить вияв у різних аспектах:

1) **активна агресія (виражена процесуально, певними діями), зокрема вербальна:** укр. *дути губи*, *копити губу* 'сердитися, ображатися на кого-небудь', *мати жаль до кого* 'відчувати незадоволення ким-небудь; нарікати, ображатися, сердитися на когось', *серце бере на кого, серце набігає на кого* 'хто-небудь сердиться, гнівається на кого-небудь', *вергати громи на кого* 'дуже гніватися, сердитися на кого-небудь, лаяти когось; бурхливо виявляти своє незадоволення, роздратування', *важким духом дихати на кого* 'дуже сердитися, гніватися, злитися на кого-небудь, стримуючи до певного часу прямий вияв своїх почуттів', *мати зуб на кого* 'сердитися, гніватися на кого-небудь; затаїти невдоволення, злість проти кого-небудь, прагнути зробити прикрість, неприємність комусь', *мокрим рядном на кого* 'сердито, з серйозними претензіями нападати на когось, лаяти когось, докоряти комусь', *лізти у пляшку* 'сердитися, гніватися без достатніх на те підстав', *мати хrap на кого* 'сердитися, злоститися на кого-небудь', *як приском обсипати кого* 'раптово вразити, схвилювати, засоромити, розсердити і т.ін. кого-небудь', *аж сипати вогнем* 'дуже сердито, гнівно розмовляти' (13 ФО); англ. *blow a gasket, blow your top, do your nana, get your dander up, go crook, lose your rag* 'втрачати самовладання; ставати злим', *fly off the handle* 'втрачати самовладання раптово або неочікувано', *flip your lid* 'раптово божеволіти або втрачати самоконтроль', *see red* 'раптово сильно розлючуватись', *get off your bike* 'роздратуватися', *rattle someone's cage* 'змушувати когось відчувати гнів або роздратування, зазвичай навмисно', *put someone's nose out of joint* 'засмучувати або дратувати когось', *give someone the pip* 'викликати у когось роздратування або депресію', *rub someone up the wrong way* 'дратувати чи відштовхувати когось', *get on someone's quince* 'дратувати або злити когось', *get on someone's wick* 'дратувати когось', *make*

someone's hackles rise 'лютити або обурювати когось', *make your blood boil* 'обурювати', *vent your spleen* 'вільно виражати свій гнів чи незадоволення', *a red rag to a bull* 'об'єкт, висловлювання або дія, які напевно когось спровокують або розлютують' (20 ФО);

2) **злість як моментна або перманентна ознака суб'єкта конфліктної комунікації**: укр. *аж у роті чорно у кого* 'хто-небудь дуже сердитий, лютий', *підбитий бісом* 'дуже сердитий', *як муха в спасівку* 'хтось злий, сердитий, уїдливі і т.ін.', *як опечений* 'дуже збуджений, сердитий і т.ін.', *муха сіла на ніс кому* 'хтось у поганому настрої, дратується, нервує і т.ін.; сердитий', *якась муха вкусила кого* 'що-небудь спричинило комусь поганий настрій, хтось дратується, нервує і т.ін.; сердитий', *як муха вкусила кого* 'хтось сердитий, злий, не в настрої', *і не приступайся до кого, і не приступити до кого, і приступитись страшно* 'дуже гордий, сердитий, зарозумілий і т.ін.', *без палиці і не підступай до кого* 'хто-небудь дуже гордовитий, пихатий, сердитий і т.ін.', *з серцем* 'сердито, з гнівом, зі злістю', *під сердиту годину* 'спересердя' (13 ФО); англ. *froth (or foam) at the mouth, spit blood* 'бути дуже злим', *breathe fire* 'бути люто злим', *have your monkey up* 'бути злим', *go through the roof* 'раптом ставати дуже злим', *have a cow* 'ставати злим, схвильованим або роздратованим', *go spare* 'ставати надзвичайно розлюченим або збентеженим', *go non-linear* 'бути дуже схвильованим або злим, особливо через певну одержимість', *do your nut* 'бути дуже злим або схвильованим', *have steam coming out of your ears* 'бути дуже злим або роздратованим', *have a cob on* 'бути роздратованим або в поганому настрої', *hot under the collar* 'злий, обурений або збентежений', *bent out of shape* 'сердитий або схвильований', *fit to be tied* 'дуже злий' (14 ФО);

3) **злість, експлікована за допомогою зовнішності людини (здебільшого – поглядом)**: укр. *кидати вогнем* 'неприємно, сердито, ворожо і т.ін. дивитися на кого-небудь', *метати очима іскри на кого* 'сердито, із злістю дивитися', *очі метаять іскри чиї* 'хтось дивиться гнівно, люто, сердито і т.ін.', *як холодною водою обдати кого* 'сердито, неприємно, холодно подивитися', *лихим оком* 'сердито, з неприємно, злістю подивитися', *очі блиснули гнівом чиї* 'хтось глянув дуже сердито, суворо, із злістю і т.ін.', *дерти косяка на кого* 'неприємно, сердито поглядати на кого-небудь', *кресати очима* 'гнівно, сердито дивитися, поглядати', *метати громи і блискавки на кого* 'виглядом виражати гнів, обурення, незадоволення кимсь, чимсь; сердито дивитися', *дивитися зашморгом* 'виражати поглядом велике незадоволення ким-, чим-небудь, мати сердитий вигляд', *дивитися бісом на кого* 'мати сердитий, невдоволений вигляд, сердитися', *дивитися басом* 'мати сердитий, неприємний, похмурий вигляд', *аж очі рогом кому* 'у кого-небудь дуже незадоволений, наспулений, сердитий вигляд' (13 ФО); англ. *give someone the hairy eyeball* 'дивитися на когось несхвально або сердито, особливо з частково опущеними повіками' (1 ФО);

4) **відчуття заспокоєння після стану злості**: укр. *відходити серцем* 'переставати гніватися, сердитися', *відтанути серцем* 'перестати сердитися, ображатися, гніватися на кого-небудь; стати добрішим, чуйнішим', *піджимати хвіст* 'угамовувати свій запал, зятятість і т.ін. в чому-небудь; утихомирюватися, заспокоюватися', *серце стигне* 'хто-небудь заспокоюється, забуваючи про образи, перестає сердитися на когось', *держати себе в руках* 'стримувати свої почуття, намагатися бути спокійним, володіти собою в незвичайній ситуації, в нервовій обстановці тощо', *володіти собою* 'триматися врівноважено та спокійно; уміти стримуватися' (6 ФО); англ. *count to ten* 'рахувати до десяти під носом, щоб не відреагувати на щось гнівно', *keep your shirt on* 'не втрачати самовладання; залишатися спокійним' (2 ФО).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Емоція гніву – фундаментальна емоція мовної особистості, часто експлікована саме в конфліктній міжособистісній комунікації й характеризується сильним обуренням, збудженням і роздратуванням. Можна констатувати, що гнів є універсальним почуттям, яке переживають мовці безвідносно до національної приналежності, про що свідчать виокремлені спільні аспекти семантичної репрезентації цієї емоції на матеріалі української й англійської фразеології (активна агресія (виражена процесуально, певними діями), зокрема вербальна; злість як моментна або перманентна ознака суб'єкта конфліктної комунікації; злість, експлікована за допомогою зовнішності людини (здебільшого – поглядом); відчуття заспокоєння після стану злості), хоча кількісно й представлені дещо по-різному: гнів як процес, дія більш характерний для англійськомовної емотивної картини світу; водночас вербалізація передавання гніву зовнішністю, поглядом, а також стану заспокоєння є характерними ознаками в першу чергу саме української фразеології; опис гніву як ознаки особистості однаково значущий як для української, так і для англійської фразеології. Емоція гніву має потужний конфліктогенний (який здатен спричинити конфліктну комунікацію) та власне конфліктний (який безпосередньо втілює конфліктну комунікацію) потенціал.

У перспективі плануємо дослідити, як у конфліктній комунікації реалізуються решта негативних емоцій (відраза, презирство, сором, страждання, страх) та умовно позитивні емоції зацікавлення, радості, здивування, збентеження, зокрема на стадії гармонізації міжособистісного конфлікту.

Література

1. Білоконенко Л.А. Українськомовна репрезентація міжособистісного конфлікту : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2017. 39 с.

2. Загнітко А., Краснобаєва-Чорна Ж. Емотивний профіль гніву в українській фразеології. *Przegląd Wschodnioeuropejski*. 2020. XI/2. Рр. 433-444.
3. Краснобаєва-Чорна Ж.В. Емотивна картина світу в українській фраземіці: аксіологічний вимір фундаментальних емоцій людини. *Studia Slavica*. 2018. №63/2. Рр. 321-332.
4. Синявський В. Психологічний словник. Київ, 2007. 274 с.
5. Словник фразеологізмів української мови / [уклад. В.М. Білоноженко, І.С. Гнатюк, В.В. Дятчук]. Київ, 2003. 1104 с.
6. Siefring, J. *The Oxford Dictionary of Idioms*. 2004. 340 p.

References

1. Bilokonko, L.A. (2017), Ukrainian representation interpersonal conflict: Author's thesis [Ukrayins'komovna reprezentaciya mizhosoby'stnogo konfliktu : avtoref. dy's. ... dokt. filol. nauk], Kyiv, 39 p.
2. Zahnitko, A., Krasnobaieva-Choma, Zh. (2020), Emotive profile of anger in Ukrainian phraseology [Emotyvnij profilj ghnivu v ukrajins'kij frazeologhiji], *Przegląd Wschodnioeuropejski*, XI/2, pp. 433-444.
3. Krasnobaieva-Choma, Zh.V. (2018), An emotional picture of the world in Ukrainian phrasemics: an axiological dimension of fundamental human emotions [Emotyvna kartyna svitu v ukrajins'kij frazemici: aksiologhichnyj vymir fundamentaljnykh emocij ljudyny], *Studia Slavica*, №63/2, pp. 321-332.
4. Syniavskiy, V. (2007), Psychological dictionary [Psykhologhichnyj slovnyk], Kyiv, 274 p.
5. Dictionary of Phraseology of the Ukrainian Language [Slovnyk frazeolohizmiv ukrainskoi movy] (2003), / [V.M. Bilonozhenko, I.S. Hnatiuk, V.V. Diatchuk]. Kyiv, 1104 p.
6. Siefring, J. *The Oxford Dictionary of Idioms*. 2004. 340 p.